

Вплив децентралізації на економічний розвиток об'єднаних територіальних громад в Україні

Сідор Н. Ю.¹, Хома І. Б.², Проконів М. В.³, Марченко В. В.⁴

Опубліковано	Секція	УДК
18.01.2024	Економіка	332:336.1

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10533168>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті був здійснений аналіз сутності територіальної громади як ключового учасника економічних відносин у конкретному регіоні. Визначено, що перебудова територіальної організації влади виявляється ефективним інструментом, що сприяє активізації економічної діяльності та формуванню ефективних стратегій регіонального та місцевого розвитку.

В рамках дослідження було проведено розширення наукового та термінологічного апарату, пов'язаного з терміном «об'єднана територіальна громада», і визначено основні фактори, що впливають на її розвиток. Оцінено результати діяльності об'єднаних територіальних громад за різними показниками, такими як середні доходи, місцеві податки і збори, дотаційність бюджетів, а також витрати на утримання апарату управління за їхні власні ресурси.

Досліджено функції територіальних громад, виконання яких сприяє регіональному розвитку, і встановлено принципи фінансового забезпечення їхньої діяльності.

Ключові слова: децентралізація, територіальна громада, об'єднані територіальні громади, місцеве самоврядування, регіон.

The effect of decentralization on the economic development of united territorial communities in Ukraine

Abstract. Changes in the system of local self-government and financial distribution in Ukraine, driven by the process of decentralization, are one of the key topics defining the stage of contemporary socio-economic development in the country.

In modern times, decentralization has become one of the leading strategies aimed at stimulating the economic development of regions. Currently, the attention of domestic researchers is drawn to the formation of united territorial communities and the study of their impact on regional development.

Despite the extensive volume of scientific research on the formation of territorial communities and their development, there is a need to further address the issue of determining

¹ Заступник завідувача відділу аналітичної роботи Департаменту з питань регіональної політики Офісу Президента України, <https://orcid.org/0009-0003-0500-9979>

² доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Національний університет «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-3737-1601>

³ аспірант, Національний університет «Львівська Політехніка», <https://orcid.org/0009-0008-5586-2149>

⁴ аспірант, ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», <https://orcid.org/0009-0009-0276-1050>

the influence of decentralization on the economic development of united territorial communities.

This article conducts an analysis of the essence of territorial communities as key participants in economic relations within a specific region. It is established that the restructuring of territorial power organization is an effective tool that contributes to the activation of economic activities and the formation of effective strategies for regional and local development.

Within the scope of the research, an expansion of the scientific and terminological framework related to the term "united territorial community" was carried out. The main factors influencing their development were identified. The results of the activities of united territorial communities were assessed based on various indicators, such as average income, local taxes and fees, budget subsidies, as well as expenditures on maintaining the management apparatus from their own resources.

The functions of territorial communities, whose performance contributes to regional development, were examined, and the principles of their financial support were established.

Keywords: decentralization, territorial community, united territorial communities, local self-government, region.

Вступ

Актуальність теми. Зміни у системі місцевого самоврядування та фінансовому розподілі в Україні, викликані процесом децентралізації, є однією з ключових тем, які визначають етап сучасного соціально-економічного розвитку країни. Період реформ, починаючи з 2014 року, супроводжується активними змінами у структурі та функціях органів місцевого самоврядування, що впливає на розподіл фінансових ресурсів та розвиток об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [5, с. 69].

В сучасних умовах децентралізація стала однією з провідних стратегій, спрямованих на стимулювання економічного розвитку регіонів. Впровадження нових механізмів управління та фінансових інструментів на місцевому рівні має на меті не лише розширення повноважень громад, але й створення умов для сталого економічного зростання об'єднаних територіальних громад [16, р. 312]. У зв'язку з цим, важливо ретельно вивчити вплив децентралізації на економічний розвиток об'єднаних територіальних громад в Україні, розглядаючи як позитивні, так і можливі виклики та перешкоди, які виникають у процесі цього історичного трансформаційного етапу.

На сьогоднішній день увагу вітчизняних дослідників привертає питання формування об'єднаних територіальних громад і вивчення їх впливу на розвиток регіону. Декілька вчених, зокрема О. Бобровська [1], Т. А. Кравченко [5], І. В. Ксьонжик [6], В. І. Чиж [14], А. В. Ключик [15], Дж. Райт [16], приділили увагу проблемам сталого розвитку територіальних громад. Економічні аспекти цього розвитку розглянуті у працях О. Дяковенко [3], І. О. Луніна [7], І. О. Лютий [8], М. Пельчер [9], С. В. Слухай [11], І. З. Сторонянська [12] та ін.

Незважаючи на обширний обсяг наукових досліджень з питань утворення територіальних громад та їхнього розвитку, проблемі визначення впливу децентралізації на економічний розвиток об'єднаних територіальних громад потрібно приділити подальшу увагу.

Постановка мети. Метою статті є вивчення та ґрунтовний аналіз впливу децентралізації на економічний розвиток об'єднаних територіальних громад в Україні.

Результати

Наукове дослідження територіальних громад в Україні розпочалося нещодавно. Загальний аналіз зарубіжної науки показує значні досягнення в дослідженні громад,

розгляду ком'юніті як початкової ланки суспільства, де виникають основні соціально-економічні відносини. Праці Е. Остром зосереджені на здатності до чіткої самоорганізації та ефективному управлінні громадськими ресурсами. Ж. Гербер розглядає територіальну громаду як самоорганізовану громадську корпорацію, що має власні права і чітко визначену публічну політику [15, с. 1045-1046].

У західних країнах реформи в напрямі територіальної організації влади вважаються ефективним засобом підтримки економічної активності, розробки стратегічних напрямків розвитку на регіональному та місцевому рівнях, що сприяє зміцненню фінансових засад і підвищенню компетенцій самоврядування у містах. Фінансова незалежність дозволяє місцевим органам влади ефективніше використовувати наявні ресурси для місцевих потреб і є додатковим стимулом для економічного розвитку [12, с. 33].

О. Б. Бобровська зазначає, що термін «територіальна громада» представляє собою нове поняття в українській науці. Його правове закріплення стало можливим з прийняттям Конституції України у 1996 році, де чітко визначено, що територіальною громадою є група жителів, які постійно проживають у межах села, селища або міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або це може бути добровільне об'єднання жителів кількох сіл із спільним адміністративним центром [1].

Територіальна громада, на думку І. В. Ксьонжика, виступає як основний суб'єкт системи місцевого самоврядування. Є декілька причин, які виправдовують потребу в її дослідженні. По-перше, це пов'язано із завданням активізації прямої участі членів територіальних громад у процесах управління місцевим розвитком. По-друге, значні політичні, соціокультурні та технологічні трансформації останніх років суттєво вплинули на соціальний простір, спонукаючи до нового розуміння змісту та механізмів самоврядних процесів в межах територіальної громади, а також її розвитку як основного суб'єкта місцевого самоврядування [6].

Т. А. Кравченко вказує, що територіальна громада, яка є частиною громадянського суспільства, є великою самоорганізованою системою, що включає багато інститутів і асоціацій людей з власними інтересами. Реалізація цих інтересів на основі взаєморозуміння, взаємодопомоги та домовленостей сприяє загальному розвитку. Розвиток територіальної громади може бути здійснений як завдяки стратегічному плануванню, яке відбувається під керівництвом органів та посадових осіб місцевого самоврядування, так і завдяки різноманітним ініціативам як формальних, так і неформальних об'єднань [5, с. 70].

Створення самодостатніх територіальних громад, що володіють відповідними матеріальними, фінансовими та земельними ресурсами, об'єктами соціальної інфраструктури, необхідними для задоволення потреб громадян і забезпечення їм базових соціальних та адміністративних послуг, є головною метою децентралізації, яка розпочалася в Україні [8, с. 93-94].

Сучасні дослідники [6; 14] вказують на те, що передача повноважень, ресурсів і відповідальності від центральних органів влади до місцевих стимулює ефективнішу роботу місцевих урядових структур. У контексті концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333 [10], передбачено створення правової бази для діяльності місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на нових територіальних засадах, визначення їх повноважень і ресурсного забезпечення.

Також в рамках цієї концепції був ухвалений Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [4]. У 2015 році почався процес об'єднання

територіальних громад та формування потужних об'єднаних громад. Цей процес охарактеризовано як динамічний (рис. 1).

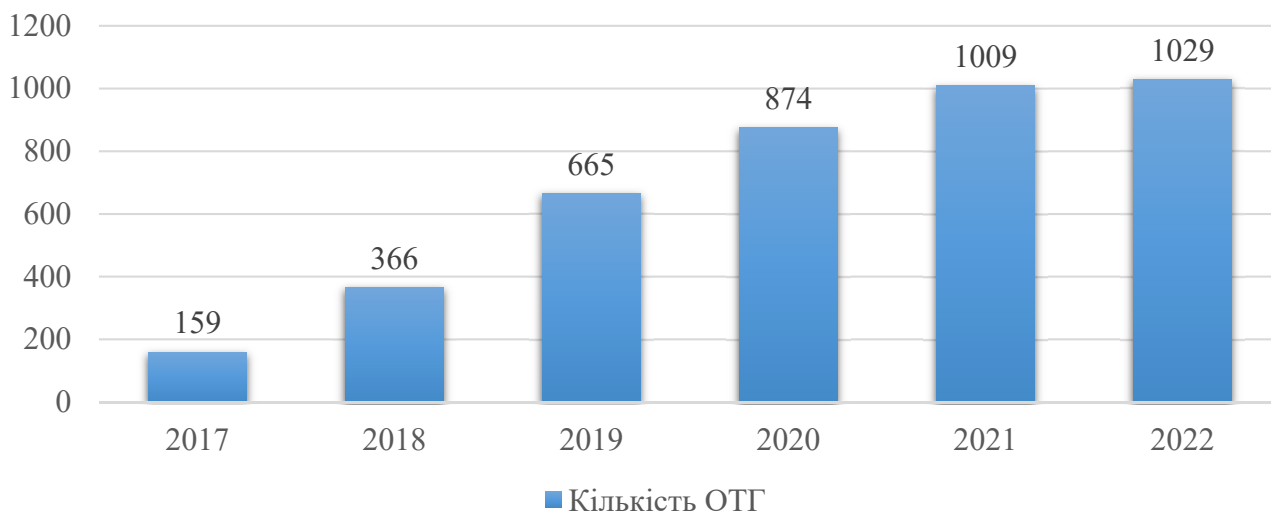

Рис. 1. Динаміка формування ОТГ за 2017-2022 рр.

Сформовано авторами за [11]

Дослідження фінансової децентралізації в Україні вказують на відсутність достатньо кваліфікованої робочої сили для успішної реалізації децентралізаційних заходів, особливо у зв'язку з військовим станом в країні та його впливом на розвиток місцевих бюджетів. За результатами 2022 року доходи до загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 290,1 млрд грн, що становить 99,0% від затвердженого річного плану з урахуванням змін (293,2 млрд грн) [11].

Порівняно з планом без урахування змін (визначеним при затвердженні місцевих бюджетів – 291,1 млрд грн), рівень виконання становить 99,6%. Під час формування місцевих бюджетів на 2022 рік, обсяг видатків було затверджено на рівні 443,0 млрд грн (загальний та спеціальний фонди) [11].

Протягом року вносилися зміни до планових показників, і на кінець року плановий показник з урахуванням внесених протягом 2022 року змін становив 522,5 млрд грн, тобто на 17,9% більше від початкового плану. Фактичні видатки місцевих бюджетів у 2022 році склали 478,1 млрд грн, що на 7,9% перевищує затверджений плановий показник. З державного бюджету додатково не виділялися кошти місцевим бюджетам у зв'язку із воєнним станом в країні; фінансування видатків проводилось за рахунок перерозподілу загальної суми коштів, запланованої при ухваленні Державного бюджету на 2022 рік [11].

Доцільно до уваги слід взяти проведений аналіз фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад за 2022 рік, проведений Групою – фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні.

Для аналізу було взято 665 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які були розділені на три групи за чисельністю населення. Протягом 2022 року до місцевих бюджетів 665 ОТГ надійшло 14,6 млрд грн, що на 69,4% більше, ніж за аналогічний період попереднього року [9]. Загальні результати аналізу подано у табл.1.

Таблиця 1

Аналіз результатів діяльності об'єднаних територіальних громад за 2022 рік

Показники	Групи об'єднаних територіальних громад за чисельністю населення		
	понад 15 тис. жителів	від 10 до 15 тис. жителів	від 5 до 10 тис. жителів
Середній розмір власних доходів на одну ОТГ, млн. грн.	53,1	33,0	18,3
Динаміка надходжень місцевих податків і зборів (у 2022 року до аналогічного періоду 2017 року), %: найвищий показник приросту зменшення приросту у загальній кількості громад у групі	165,2	157,2	173,3
	3,4	8,7	7,9
Рівень дотаційності бюджетів, %	12,8	38,5	41,6
Частка видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без трансфертів)	19,1	26,2	50

Узагальнено авторами за [9]

Із табл. 1 стає очевидним, що розмір власних доходів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) залежить від чисельності населення. Локальні податки та збори виступають важливим показником ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, оскільки місцеві ради мають виключне право встановлювати ставки та збори. Максимальна мобілізація цих ресурсів підсилює фінансову стабільність та самостійність місцевих бюджетів, сприяє ефективному використанню фіскального потенціалу територій, що в свою чергу сприяє покращенню якості наданих послуг мешканцям громад [9].

Варто вказати, що рівень дотаційності бюджетів ОТГ вказує на ступінь фінансової залежності від державних дотацій. Збільшення фінансової незалежності вимагає розробки інвестиційних проектів та створення нових робочих місць. Слабка система фінансового управління та відсутність стратегічного бачення розвитку громад можуть призвести до неефективного використання ресурсів і створити умови для корупційних ризиків [14, с. 48-49].

Водночас, оптимальним шляхом розвитку для громад із низькими фінансовими та демографічними показниками є їх об'єднання з іншими територіальними громадами. Це може сприяти оптимізації територіальної структури місцевих рад, підвищенню ефективності управління та збільшенню інвестиційної привабливості, що в свою чергу сприяє зростанню доцільності капіталовкладень у ці території [2, с. 48].

На думку І. З. Сторонянської, розвиток територіальних громад формується через продуктивну діяльність їхніх складових елементів і структур, розташованих в просторі громад, а також процесів, спрямованих на виробництво, розподіл і споживання продукції, товарів і послуг відповідно до потреб і цілей розвитку громад та регіону в цілому [12, с. 44].

Внесок територіальних громад у розвиток регіону виявляється у їхній інтеграції в єдиний регіональний простір – економічний, соціальний та екологічний. Цей процес реалізується через цілеспрямовані дії та впровадження чітко визначених стратегій інноваційних змін, враховуючи функціональні особливості, умови існування, а також вдосконалення різних процесів розвитку територій та зміну їхнього темпу. Розвиток громади є інтегративним, об'єднуючи різні види діяльності у системній цілісності, а також дії суб'єктів, які визначають динаміку її розвитку. Остаточним показником розвитку територій стають результати діяльності всіх територіальних громад та виконання ними різноманітних видів діяльності [1].

Територіальна громада виконує різноманітні соціальні функції та є інституцією, що реалізує права громадян на вирішення соціально-економічних потреб та інтересів місцевого населення в законодавчо визначених межах [5, с. 71]. Завдання, цілі та напрямки територіальної громади визначають перелік функцій, аналогічних широкому спектру функцій місцевого самоврядування, та є похідними від завдань держави. Характеристика діяльності територіальної громади визначає сукупність виконуваних нею функцій, орієнтованих на центр суспільних відносин території [13, с. 66].

Серед внутрішніх функцій, спрямованих на конкретну громаду, виділяються політичні, економічні, соціально-культурні, екологічні.

Політична функція має за мету забезпечити конституційне право громадян на активну участь у виборах органів місцевого самоврядування та вплив на суспільні справи на місцевому рівні [1].

Економічна функція гарантує вирішення економічних питань території, таких як розробка, затвердження, контроль та виконання програм економічного розвитку, ефективне управління фінансовими ресурсами та комунальною власністю [6].

Соціально-культурна функція включає у себе розробку та контроль цільових програм розвитку, вирішення соціально-культурних питань території, відродження національних традицій, підтримку розвитку художньої творчості та ремесел. Серед відповідних органів управління цим напрямом для територіальної громади є заклади освіти, охорони здоров'я, культури та оздоровчі установи.

Екологічна функція сприяє збереженню природного середовища та дозволяє членам територіальних громад активно приймати участь у обговоренні та розробці програм охорони навколишнього середовища на місцевому, регіональному та національному рівнях. Господарські, соціальні, культурні зв'язки та інші місцеві інтереси спрямовуються на безпосередні взаємодії громади з зовнішнім світом [2, с. 108-109].

Зовнішні функції регіонального, національного та міжнародного значення встановлюють зв'язки територіальної громади з іншими громадами, державами та громадами інших країн [1].

Виконання усіма територіальними громадами виділених функцій позитивно позначається на їхньому іміджі, інвестиційній привабливості та конкурентоспроможності [1].

Фінансове забезпечення функціонування об'єднаної територіальної громади визначається як її здатність ефективно акумулювати та розподіляти фінансові ресурси, забезпечуючи високий рівень конкурентоспроможності. Фінансова спроможність територіальної громади розглядається як передумова формування конкурентних переваг та досягнення стабільності у довгостроковій перспективі [16, р. 324].

Починаючи з моменту об'єднання територіальних громад в правовому полі України, стало актуальним поняття «спроможності територіальної громади». За цим терміном розуміють «територіальні громади сіл (селищ, міст), які, внаслідок власного об'єднання, мають можливість самостійно або через відповідні органи місцевого

самоврядування забезпечити високий рівень надання послуг, зокрема в сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з врахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [3, с. 163].

Отже, концепція «спроможності територіальної громади» означає готовність громади забезпечувати послуги належного рівня для населення. Такий підхід є надто обмеженим. Поняття «спроможності» передбачає, насамперед, здатність територіальної громади активно застосовувати механізми економічного розвитку, що базується на ефективному використанні наявного ресурсного потенціалу. Висока якість надання публічних послуг може служити критерієм ефективності управління територіальною громадою [7, с. 61].

І. О. Лютий та Н. Я. Спасів наголошують, що базовою передумовою для формування «спроможних» територіальних громад є наявність достатнього обсягу ресурсів (природних, економічних, фінансових, кадрових тощо), які гарантують стійкий економічний розвиток та покращення добробуту мешканців громади за умови ефективного управління та сприятливого інституційного середовища. Малі громади позбавлені такого рівня ресурсів, тому об'єднання є стратегічним методом для формування «спроможних» територіальних громад [8, с. 94-95].

Важливим аспектом у дослідженні регіонального розвитку є аналіз передумов, за якими формується та розвивається система місцевого самоврядування територіальної громади. Вони визначають, які форми власності переважають на цій території (приватні, комунальні, державні), наскільки розвинені ринкові структури, ринкові відносини та методи управління. До таких передумов відносяться законодавчі, історичні, економічні, соціокультурні та геополітичні аспекти [7, с. 62-63]. Економічні передумови відіграють ключову роль у соціально-економічній діяльності регіонів, зокрема, природно-ресурсний та соціальний потенціал території.

Наявність ресурсів, таких як земля, вода і ліс, впливає на регіональні відмінності та галузеву структуру територій. Також важливими є трудові ресурси, рівень зайнятості та їхня готовність швидко реагувати на технологічні зміни. Усі ці ресурси утворюють продуктивну силу економічного розвитку, оскільки вони впливають на місцеве виробництво, що відображається в обсягах податкових надходжень до місцевих бюджетів. Наявність ресурсів також впливає на виробничий потенціал території, включаючи розміщення виробничих підприємств і їх взаємозв'язки [5, с. 74].

На сучасному етапі розвитку економіки важливу роль відіграє спроможність підприємств залучати нові технології, проводити інновації та розвиватися. Для ефективного місцевого економічного розвитку ключовою є розвиненість соціальної інфраструктури, такої як освіта, охорона здоров'я, культура, житлово-комунальне господарство та інші [15, с. 1050].

Створення інструментарію політики місцевого розвитку повинно враховувати всі ці фактори та стимулювати економічний зріст, враховуючи наявні передумови чи потенційні можливості. Однак на практиці, використання відповідних інструментів може бути недоступним (наприклад, у випадку перехоплення контролю за ресурсами) або обмеженим ресурсами самої громади (інвестиції у інновації та технологічну модернізацію) [16, с. 322]. В таких умовах ключовим заходом для забезпечення ресурсної спроможності громади стає адміністративна і фінансова децентралізація, яка має включати оптимізацію розподілу фінансових ресурсів та інструментів управління ними у межах місцевих бюджетів.

Місцеві фінанси не лише входять у склад фінансової системи і є частиною державних фінансів, але й представляють собою відносно самостійну систему економічних відносин. Ця система формує, розподіляє та використовує фінансові

ресурси для місцевих бюджетів з метою виконання обов'язків і повноважень щодо поліпшення добробуту громад у всіх сферах життєдіяльності. Основним фактором у формуванні та розвитку місцевих фінансів є децентралізація, яка стимулює територіальні громади до об'єднання та створення життєздатних громад шляхом переходу об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та надання відповідних видаткових повноважень на рівні міст обласного значення [2, с. 109].

Системне управління фінансами регіону стає пріоритетним завданням та невід'ємною функцією органів місцевого самоврядування. Це управління має базуватися на загальних принципах управління публічними фінансами. Програма розвитку ООН визначає такі принципи для фінансової політики самоврядування: принцип участі, прозорості, орієнтації на консенсус, рівності та урахування інтересів, ефективності та результативності, відповідальності та підзвітності [14, с. 50].

Зміст цих принципів полягає в наступному:

- I. Принцип участі передбачає можливість кожного члена громади приймати участь в управлінні, що включає розвиток представницької демократії та громадянського суспільства. Він дозволяє розробляти, ухвалювати та контролювати громадські фінанси для підвищення ролі місцевого самоврядування.
- II. Принцип прозорості підкреслює важливість дотримання процедур, встановлених законодавством, при ухваленні та введенні в дію рішень щодо публічних фінансів. Ці рішення повинні бути зрозумілими для всіх осіб, які приймають їх, а також для громади, що має відношення до цих рішень [12, с. 77].
- III. Принцип орієнтації на консенсус передбачає необхідність узгодження рішень щодо управління публічними фінансами з урахуванням різних інтересів суспільства. Це охоплює розподіл компетенцій влади та ресурсів, їх фінансування, критерії результативності бюджетних видатків та оцінювання ступеня досягнення цих результатів.
- IV. Принцип рівності та урахування інтересів спрямований на досягнення консенсусу в ухваленні фінансових рішень з урахуванням інтересів кожної зацікавленої особи та суспільних мас в цілому. Це також враховує спрямованість цих рішень на підвищення різних аспектів добробуту [12, с. 78].
- V. Принцип ефективності та результативності передбачає створення результату процедурами та інститутами управління публічними фінансами для задоволення потреб суспільства з мінімальними фінансовими ресурсами та виключає поширення утриманських настроїв.
- VI. Принцип відповідальності та підзвітності базується на взаємопов'язаній відповідальності та підзвітності інститутів державного управління та громадянського суспільства в управлінні публічними фінансами як в економічному, так і в політичному плані. Це включає підзвітність як обов'язковий елемент у формуванні та використанні фінансових ресурсів та політичну відповідальність за прийняті рішення, спрямовані на досягнення спільної мети [13, с. 70-72].

Вказані принципи сприяють розвитку, підвищенню та укріпленню фінансової складової об'єднаних територіальних громад. Європейська практика конкретизує принципи належного управління щодо фінансів наступним чином (рис. 2).

Дотримання принципів фінансової політики належного урядування є гарантією створення економічної основи для об'єднаних територіальних громад та їхнього розвитку.

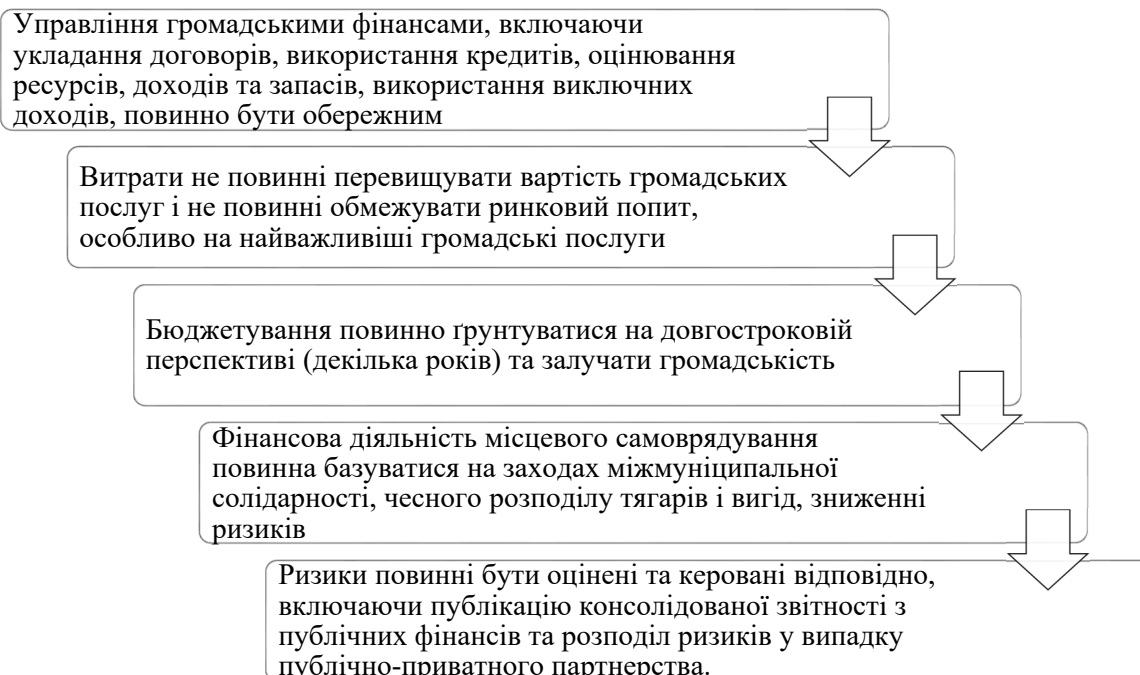

Рис. 2. Принципи належного управління щодо фінансів

Сформовано авторами за [5, с. 74]

Висновки

Отже, реформа децентралізації в Україні, орієнтована на створення сучасної системи місцевого самоврядування, відбувається на засадах європейських цінностей розвитку місцевої демократії. Здійснюючи делегування повноважень та ресурсів об'єднаним територіальним громадам, ця реформа спрямована на стимулювання економічного розвитку конкретних територій та регіонів в цілому. Враховуючи сьгоднішні реалії воєнного стану в країні, успішність регіонального розвитку в значній мірі залежить від високоякісної роботи територіальних громад, як ключового суб'єкта економічних відносин у регіоні.

В подальших дослідженнях важливо розглядати вплив розвитку об'єднаних територіальних громад на регіональний простір. Це включає вдосконалення планових та стратегічних документів громад, місцевих програм, оптимізацію витрат бюджетів, адміністрування податкових та неподаткових надходжень, регулювання закупівельної діяльності, поглиблення роботи з управління активами громади та впровадження системи внутрішнього контролю.

Список використаних джерел

1. Бобровська О. Ю. Розвиток територіальних громад: базові поняття і показники оцінювання. *Публічне адміністрування: Теорія та практика*. 2017. Вип. 1 (17). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/16.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/16.pdf) (дата звернення: 07.12.2023).
2. Децентралізація влади: порядок денний на середньо строкову перспективу: Аналітична доповідь / Жаліло Я. А., Шевченко О. В. та інші. Київ: НІСД, 2019. 192 с. URL: <https://discovery.kpi.ua/Record/000607945> (дата звернення: 07.12.2023).

3. Дяконенко О. Вплив фінансової децентралізації на розвиток сільських поселень в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 3(34). С. 161–174. URL: <https://dse.org.ua/archive/34/12.pdf> (дата звернення: 07.12.2023).
4. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Із змінами, внесеними згідно із Законами № 562-IX від 16.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 07.12.2023).
5. Кравченко Т. А. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: аналіз сучасних наукових досліджень в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2015. № 1 (49). Р. 68–75. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2015/15.pdf (дата звернення: 07.12.2023).
6. Ксьонжик І. В., Потравка Л. О., Замковий В. М. Соціально-економічний розвиток територіальних громад в Україні в контексті децентралізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1843> (дата звернення: 07.12.2023).
7. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekukrr_2014_11_7 (дата звернення: 07.12.2023).
8. Лютий І. О., Спасів Н. Я. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Фінанси України*. 2019. № 7. С. 92–112. URL: <http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/servisy/virtualni-vystavky/63-resursy-biblioteku/pratsi-vykladachiv-tneu/s/1739-2013-02-11-08-52-07> (дата звернення: 07.12.2023).
9. Пельчер М. Вплив децентралізації на економічний розвиток регіонів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161260611.pdf> (дата звернення: 07.12.2023).
10. Розпорядження Кабінету міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text> (дата звернення: 07.12.2023).
11. Слухай С.В. Вплив децентралізації на економіку регіонів України. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/17.pdf (дата звернення: 07.12.2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.15
12. Сторонянська І. З. Децентралізація в Україні та її вплив на соціально-економічний розвиток територій: методичні підходи та результати оцінювання. Львів: ІРД НАНУ, 2018. 145 с. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1843> (дата звернення: 07.12.2023).
13. Фінансова децентралізація: результати та перспективи. Київ: U-LEAD, 2018. 4 с. URL: https://decentralization.gov.ua/news/10670?fbclid=IwAR0F89YRsn9N_Elc_wJAU86V9gkyGhO8Ly_YvnG9n-uQytlcAQa_QLEShig (дата звернення: 07.12.2023).
14. Чиж В. І. Взаємозв'язок розвитку об'єднаних територіальних громад із розвитком регіону. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. *Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 52. С. 47-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2019_52_8 (дата звернення: 07.12.2023).
15. Klyuchnik A. V., Kormyshkin Y. A., Galunets N. I., Mukharsky I. G. and Kamashev A. V. The Impact of Amalgamated Territorial Communities Infrastructure on the Formation of Their Competitive Advantages. *International Journal of Management*. 2020. Vol. 11(5). Р. 1045–1057. URL: <https://www.researchgate.net/publication/>

358182318_THE_EFFECT_OF_DECENTRALIZATION_ON_THE_ECONOMY_OF_REGIONS_I
N_UKRAINE (дата звернення: 07.12.2023).

16. Wright G., Slukhai S. Decentralization Policy in Ukraine: How Voluntary Amalgamation, InterMunicipal Cooperation and Fiscal Incentives Impacted the Local Government System. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*. 2021. Vol. 14(1). P. 311–343. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/nispa-2021-0012> (дата звернення: 07.12.2023).